

Nomale - vieta, novads, apgabals, kas atrodas samērā tālu no kādas teritorijas, platības centra. Klusa, nomaļa, vientuļa vieta.

Lai vieno sapņi, ne žēlabas

ANDRIS KLEPERS,

Dr.geogr., Vidzemes Augstskolas asociētais profesors, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētnieks:

Ir jāpārvērtē tas, ko dod pašvaldība. Bieži vien visu dzīvi ar to saistām, un, ja vara attālināsies, viss būs slikti. Kad kādam jautā, vai tev svarīgi, lai tuvumā ir vietējā vara, parasti atbilde ir - jā, protams; vai arī - nebūtu jau slikti. Taču, kad pajautā, vai esi gatavs tās uzturēšanai maksāt vairāk, ņemot vērā, ka mazāk naudas tiks ieguldīts citām vajadzībām, cilvēks apdomājas un saka - nē. Administrācija pilsētā izmaksā ap septiņiem procentiem no budžeta, mazos novados līdz 12 procentiem. Cik mazajos novados ir nodokļu maksātāju?

Tuvākā ne vienmēr ir labākā vara. Dīvēl ikdienā nācies saskarties, ka pašvaldība nespēj pieņemt konstruktīvus lēmumus, izdevī-

gāk šķiet norobežoties no problēmas risinājuma, to novelt uz citām institūcijām.

Cilvēkam svarīga ir drošumspeja. Tā veidojas no tā, ko man vajag un kur to varu dabūt. Būtiski, lai nebūtu viensētnieka, kā igauņi saka, salinieka sajūtas, ka, attālinoties varai, palieku skumīgs.

Lai mazinātu nomales efektu, svarīgs ir telefonsakaru, interneta pārklājums un ceļi. Tas ir objektīvi. Tad nomalei ir cits efekts. Reģionālie plānotāji, arī programā "Latvija 2030" paredzēts, cik svarīga būs mobilitāte uz centriem. Ir būtiski - ja vajadzēs mediķa palīdzību, vai tā mani saņiegs laikā. Tā arī plānots neatliekamās medicīniskās palīdzības tīkls. Ja vajadzēs frizieri, nedomāšu, ka mani apkalpos kaimiņš, pēc pakalpojuma braukšu uz pilsētu. Lauciniekiem vajag pilsētu ar tās pakalpojumiem. Šodien nomalē internets ir ļoti svarīgs. Īpaši tas attiecas uz komunikāciju. Varu savā viensētā šūt ādas somiņas un tirgot Eiropā un vēl tālāk. Vienīgā

braukšana būs, lai aizsūtītu izgatavoto, bet var būt, ka maniem ražojumiem atbrauc pakal.

Ir vietu centralitātes teorija. Ja Cēsīm blakus ir Priekuļi, Jānmuiža, neskatoties, kur ir robežas, saprotams, ka šiem cilvēkiem būs pieejams vairāk pakalpojumu. Neatkarīgi no pašvaldības, ja dzīvoju pagasta malā, man tiem ir ierobežotāka pieejamība. Kur dzīvot, tā ir katra izvēle. Arī pats dzīvoju nomalē, starp Cēsīm un Valmieru. Nomales svaru kausā jāliek dzīves kvalitāte un labumi. Labumu pietiekami daudz: svaigs gaiss, nav kaimiņu.

Plānošanā un reģionālajā attīstībā runā par funkcionālajiem rajoniem. Tie ir tie, kas nerespektē administratīvās robežas. Iedomāsimies viensētu Naukšēnos. Viss atrodas tālu - Rīga, Valmiera. Viņi izmanto pakalpojumus Igaunijā. To pašu var teikt par attālākajiem jaunā Cēsu novada pagastiem, to iedzīvotājiem, tā var būt Sigulda, Madona, Smiltene. Tas nav atkarīgs no pašvaldī-

bas, ja ir labs ceļš un pakalpojumi, cilvēki turp brauks.

Svarīgi ir pievērst uzmanību identitātes jautājumiem. Tie daudz būtiskāki nekā tas, ko liksim jaunā novada ģerbonī. Piemēram, vai Liepas kopiena jūtas piederīga Cēsīm, un bažas, vai nepazudīsim lielajā katlā. Atbilde ir pašu cieminieku ziņā, turklāt ne jau par to, lai karogā vai ģerbonī ieliktu liepu vai ķieģeli, bet kā šis ciems ar vēsturi, ainavām, cilvēkstāstiem, ar to, ko bagāts, prafis sevi parādīt jaunajā novadā. Svarīgi ne tikai politiski nodrošināt lātesamību, bet ar savu identitāti pierādīt, ka mūs atzīst, respektē, ka jūtamies lepni. Visi zina, kas ir Piebalga. Tā kā kultūrtelpa ir izcelta, un tā ir lieliska iespēja. To gan vērtēju ar zināmu satraukumu. Zinām, ka starp Jaunpiebalgu un Vecpiebalgu vēl no "Mērnīku laikiem" pastāv spriedzīte. Latvijas līmenī Piebalgu varam izcelt līdzās Cēsīm, tās ir līdzīgārtīgas. Nav nozīmes, vai piebaldzēniem ir sava vara, bet lai piebaldzēni zina, uz kurām pogām uzspiest, kā par sevi un vajadzībām atgādināt. Ja visi zina, kas ir Piebalga, tad arī piebaldzēniem citi uzdevumi, visam jābūt labākam nekā citiem - kaut vai skaistākai sētai, lai brauc apbrīnot.

Kopienai iniciatīvām tuvākajā laikā jāklūst par svarīgu instru-

mentu. Pagasti pastāvējuši cauri dažādām reformām, to identitāte ir spēcīga. Svarīga ir līderu loma. Dzīvē bieži gadās tā - sanāk desmit darīt gribosi cilvēki un sāk kaut ko virzīt, tad kāds, kurš pagastā dzīvo jau vairākās paaudzēs, apvainojas, kāpēc viņa tur nav.

Vēl var pieminēt atvērtību pārmaiņām. Tā pilsētās vienmēr bijusi lielāka nekā laukos. Atņāk rīdiniēks, sāk rosīties, un pēkšņi viņš vietējiem kļūst neērts, jo ar savu rosību ir izjaucis iepriekšējo kārtību un kāds sajūtas apdraudēts. Tā vietā, lai kopīgi kaut ko darītu, mainītu, cilvēki sāk vērtēt intrigas. Tā ir sniega bumba: negribam attīstīties, gribam stagnēt, jo mums ir labi tā, kā ir. Pārmaiņas ir draudi.

Tiem, kuri vadīs Cēsu domi, aizvien vairāk būs jāreķinās ar ciemu, apdzīvoto vietu kopienām gan budžeta, gan prioritāšu apspriešanā. Un tad nav vairs runa par nomalēm vai varu, kas ir tālu, un to, ka kāds netiek uzskatīts.

Nav tā, ka pilsētnieki domā tikai pilsētas kategorijās. Nav jau pilsētas vai lauku kultūras. Tā nav teritoriāla kā ielu vai ceļu uzturēšana. Nevajadzētu domāt, ka katrs pilsētnieks aizstāvēs tikai pilsētu. Visi esam saistīti, kādam vecāki, radi dzīvo laukos vai ir īpašumi. Nedzīvojam tikai savā burbulī. □

Ne viss jādara pašvaldībai

Piebalgas porcelāna fabrikas ražotne atrodas Inešos. Līdz Cēsīm 56 kilometri.

"Ja cilvēks apzinās savu vērtību, viņš neteiks, ka dzīvo nomalē. Nomale ir tad, ja esi viens; ja apkārt cilvēki, jāapvienojas kādam kopīgam mērķim," saka uzņēmuma īpašnieks Jānis Ronis un piebilst, ka arī jauno novadu veidošana ir kopīgu mērķu īstenošana. Viņš arī uzsver, ka Ineši noteikti nav nomale. Te ir daudz uzņēmīgu cilvēku un daudz kopīgu ieceru. Kaut vai veidot tūrisma centru.

"Daudzi pieraduši, ka visu izdara pašvaldība. Tas kavē cilvēkus būt aktīviem. Pašiem jābūt atbildīgiem, jāgrib un jāzina, ko grib. Nelielai cilvēku kopienai nebūs pārvaldības, novadu apvienošana ir likumsakarīga. Pašvaldībai jādomā stratēģiski, jāspēj redzēt nākotnes vīziju," pārliecināts uzņēmējs. Viņš vērtē, ka daudzviet mazās pašvaldības budžeta naudu izlietojušas nelietderīgi, jo pietrūcis nākotnes redzējuma. "Sakārtoja skolas, pēc pāris gadiem slēdza, jo nav bērnu, kuri mācās, vai izglītības kvalitāte zema. Labi, ja tajās ēkās vismaz kaut kas notiek, nevis stāv tukšas," atgādina J.Ronis un uzsver, ja būtu bijis plašāks redzējums un vērtējums, uzskatīti viedokļi, iespējams, tā nenotiktu.

Uzņēmējs arī min, kā savulaik Piebalgas puses pašvaldības mudinājušas tūrisma uzņēmējus darīt kopā, lai attīstītos. "Lēja atbalstu ar karotīti, bet tūrisma uzņēmēji nebija ieinteresēti, lai kaut kas attīstītos. Viss ir jāvērtē kop-sakarībā, nevis kaut kas atsevišķi. Un jāskatās plašāk, robežas tikai traucē," viedokli pauž uzņēmējs, atzīstot: "Ne jau attālums

no kāda centra nosaka, vai tā ir nomale. Uz Inešiem ir labs ceļš. Daudzi te meklē mājas un grib iesaistīties vietējās kopienas dzīvē. Cik paši būsim aktīvi, tā dzīvosim," saka Piebalgas porcelāna fabrikas īpašnieks.

Gribas turpināt

2019.gadā 27 Zaubes pagasta seniori nodibināja biedrību "Sidrabozols". Tā arī ar pašvaldības atbalstu aktīvi darbojas.

"Domē iesniedzam, ko gribam darīt, un pašvaldība piešķir finansējumu. Vai lielajā novadā tas, ko darām, šķitīs svarīgi?" saka senioru biedrības vadītāja Gunta Rudmīze un piebilst, ka jautājumu ir daudz, bet atbilžu nav.

"Zaube vienmēr bijusi nomale. Gan tad, kad bija Cēsu rajonā, gan Amatas novadā. Pēdējos gados Amatas novadā vairs tā nejutāmies, jo pagastā viss notiek, ceļi tiek laboti, kultūras dzīve kļūvusi aktīva, pašvaldība atbalsta kori, citus kolektīvus, pasākumu

Par to, ka jaunajā Cēsu novadā pie varas būs tikai pilsētnieki, vismaz noteikti vairākumā, runā, kopš izskanēja ziņa, ka būs administratīvā reforma. Varu ievēl balsstiesīgie pilsoņi, un iznākums atkarīgs tikai no viņiem. Partiju kandidātu sarakstos netrūkst ne pilsētnieku, ne laucinieku. Vēlētājiem ir arī iespēja svītrot tos, kam neuzticās, kurus negrib redzēt jaunajā domē. Skaitļi rāda, vēlētāju - laucinieku ir vairāk.

Avots: Iedzīvotāju reģistra dati 2021. gada 21. janvārī.

Jaunizveidojamā Cēsu novada teritorijā dzīvos 44 842 iedzīvotāji, no tiem balsstiesīgie pilsoņi ir 34 763.

Ja Cēsu novadā dzīvo 13 734 vēlētāji, tad sešos lauku novados - Amatas, Jaunpiebalgas, Līgatnes, Pārgaujas, Priekuļu un Vecpiebalgas - kopā 21 029 balsstiesīgie pilsoņi.

rīkošanu. Kultūras centrs atjaunots, arī skola," saka G.Rudmīze un pastāsta, ka bērnu dārzā ir daudz bērnu, dzīvokļi un mājas tukšas nestāv, zeme tiek izmantota. Viņa uzsver, ka zaubēnieši savas vajadzības un tradīcijas ir gatavi aizstāvēt.

G.Rudmīze uzsver, ka pagastā attīstībā visus šos gadus bija jūtama pašvaldības ieinteresētība. "Cik daudzi jaunās domes deputātu kandidāti zina, kur Zaube atrodas, un bijuši te? Tagadējā domes priekšsēdētāja zina katru ceļu pagastā, kas kurā darāms, katru vietu. Vienmēr esam informēti, kas notiek, kas plānots, kā virzās pagastam svarīgu jautājumu risināšana," teic senioru biedrības vadītāja. "Tagad saka, ka lielajā novadā būs labāk, bet nav dzirdēts, kas. Kā pakalpojumi kļūs pieejamāki?"

Taču senioru biedrības "Sidrabozols" vadītāja G.Rudmīze arī saka: "Saikne ar Cēsīm bijusi vienmēr. Amatas novada domes grāmatvedība, arī būvvalde taču atrodas Cēsīs. Ko nesīs reforma, redzēsim. Tā ir kā ūdens plūdi, roku priekšā neaizlikt. Mēs neko mainīt nevaram." □

Jāprot aizstāvēt savas intereses

Gulbenes novada Rankas pagasts ir kaimiņos Jaunpiebalgai, piederīgs tās draudzei. Reizē tas ir attālākais no 13 Gulbenes novada pagastiem. Līdz centram 35 kilometri.

"Mēs neesam nomale un tā nejutāmies. Jūtamies patstāvīgi, kaut esam atkarīgi no centra," uzsver Rankas kultūrvēsturiskā mantojuma centra vadītāja Daiga Melberga.

Ikdienā strādājot, labi ir tas, ka nozares darbinieki sadarbojas, vienmēr ir kolēģi, kam paprasīt padomu, atzīst D.Melberga, taču uzsver: "Gribētos, ka pagasta pārvalde varētu vairāk lemt par pagastu, bet viss ir jāaskaņo. Tas prasa laiku. Veidojot novada budžetu, iesniedzam vajadzības, bet ne vienmēr mūsu stratēģiskās domas sadzird. Neatsaka, sola, ka nākamajā gadā tā būs prioritāte, bet rodas citas. Dīvēl izlemšana uz vietas aizvien vairāk samazinās."

Gulbenes novada domē nav neviena Rankas pagasta iedzīvotāja. "Uzskatu, ka nav svarīgi, no kura pagasta ir deputāti. Viņiem būtu jāiepažīstas ar visiem pagastiem un iestādēm, jo nevar balsot par jautājumiem, kurus nepārzini, nesaproti. Nav jau tā, ka nevienam neinteresējas, kā mums iet, ko darām, bet ieinteresētība un izpratne varētu būt lielāka," vērtē D. Melberga.

Pārvaldes vadītājs ir tas, kurš aizstāv pagasta intereses. "Rankas pagasts ir plašs, ir vairāki attīstības centri, par tiem esam iestājušies. Svarīgi, lai cilvēkiem savā dzīvesvietā ir pieejams nepieciešamais un nepazūd tas, kas ir,

lai ēkas nestāv tukšas. Tā pašvaldība pārņēma Rankas profesionālās skolas ēkas, tajās atrodas arī pamatskola. Tas labs risinājums pagastam," stāsta D.Melberga.

2011.gadā bijušās Rēveļu pamatskolas ēkā tika izveidots Rankas kultūrvēsturiskā mantojuma centrs. "Rankā nebija muzeja, pierādījām, ka pagastā tāds nepieciešams. Centrs nav tikai kā muzejs, rīko arī izzinošus pasākumus," atklāj centra vadītāja.

D.Melberga atzīst, ka tas, cik aktīva dzīve ir pagastā, kā tas attīstās, vislielākajā mērā atkarīgs no tā, cik aktīvi ir paši. "Vajadzības var aizstāvēt tad, ja apzināmies savas vērtības un pie tām turamies. Vērtību kodols ir sevi jānotur un jālepojas ar saviem cilvēkiem ikdienā," pārliecināta centra vadītāja.

Ikdienā rancēniešiem visvairāk pietrūkst aptiekas, pagastā nav stomatologa, ikdienā nav pieejams ģimenes ārsts. "Kuri var aizbraukt, tiem nav problēmu. Ceļi ir labi. Uz Jaunpiebalgu braucam pie zobārsta, uz aptieku. Tur ir tuvākais bankomāts. Iepirkties dodamies uz Smilteni, Gulbeni, arī Jaunpiebalgu," pastāsta D. Melberga. □

Lappusi sagatavoja SARMĪTE FELDMANE

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem

MAF Mediju atbalsta fonds